

УДК 327(477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.57.21>

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Маргарита Чабанна

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
кафедра політології
вул. Сковороди, 2, 04070, м. Київ, Україна*

У статті розглянуто динаміку змін та чинники формування ставлення громадян Європейського Союзу до євроінтеграції України, а також до надання економічної та військової допомоги у період російсько-української війни. В контексті актуалізації теми співпраці та потенційного членства України в ЄС зазначено, що вагому роль у формуванні уявлень громадськості про Україну відіграли Революція Гідності та повномасштабне російське вторгнення. У статті наведено та проаналізовано дані, як загальноєвропейських опитувань, так і опитувань громадської думки в окремих країнах-членах ЄС, з акцентом на варіативності показників у різних державах, на яку необхідно зважати при інтерпретації загальних тенденцій. Із врахуванням вказаних розбіжностей автором також представлено дані підтримки військової, економічної, гуманітарної допомоги, яку Євросоюз надає з 2022 р. На підставі їх систематизації виокремлено чинники впливу на суспільне сприйняття України та українців, показано, які з них сприяють формуванню прихильності, а які формують негативні уявлення. У статті підкреслено, що позитивне ставлення формується навколо визнання спільності цінностей. Водночас, досліджуючи фактори, що стосуються політичних орієнтацій, оцінки економічних наслідків, досвіду міжкультурної взаємодії, автор зважає на певну стереотипність у сприйнятті та недостатню поінформованість про Україну. При цьому зазначено, що наявні стереотипи пов'язані переважно з уявленнями про рівень економічного розвитку та демократичність політичних перетворень. Відповідно, автор акцентує увагу на тому, що для формування позитивного іміджу України необхідними є не лише інституційні зміни та проведення реформ у відповідності до Рекомендацій Європейської Комісії, але і ефективна інформаційна політика.

Ключові слова: Європейський союз, євроінтеграція України, громадська думка, політична свідомість, демократизація, корупція, міграція, повномасштабна війна в Україні.

Суспільну увагу до відносин України з Європейським союзом, а згодом і до перспектив членства, привернули події 1990-х рр., а саме підписання та ратифікація Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, та актуалізувало розширення ЄС на Схід на початку 2000-х рр. Наразі формалізовані у Рекомендаціях Європейської Комісії вимоги до України стосовно інституційних перетворень становлять предмет розгляду експертів та викликають певний інтерес громадськості. І доки увага експертного середовища, медіа та споживачів інформації прикута до перспектив інституційних змін та економічних наслідків співпраці, у суспільній свідомості відбувається формування прихильності або критичності до партнерів. Це стосується і України, яка прагне інтегруватись у загальноєвропейську спільноту, і суспільств країн-членів ЄС, ставлення яких до потенційної ролі України у Союзі, як і до перспектив розширення ЄС в цілому, різняться. Водночас варто зважати на те, що успішна інституційна інтеграція прямо залежить від її суспільного сприйняття, і врахування громадської думки суттєво полегшить ті трансформації, які відбуваються у процесі виконання вимог та після набуття членства. Закономірно, що увагу українських дослідників привертає вивчення орієнтацій українців.

Водночас недалекоглядно було б нехтувати теперішнім сприйняттям європейцями України і українців, а також трансформацією суспільного ставлення, оскільки розширення об'єднання не вичерпується інституційною інтеграцією і передбачає інтеграцію суспільну, яка зазвичай відбувається на підставі спільних цінностей та взаємного визнання. Відповідно, мета статті показати тенденції зміни ставлення громадян ЄС до євроінтеграції України та з'ясувати чинники його формування.

Розгляд джерел, які містять інформацію про бажання громадян Європейського Союзу бачити Україну інтегрованою в об'єднання, дозволяє відзначити, що відповідні опитування подекуди є спорадичними і відбуваються частіше на національному рівні або охоплюють ту чи іншу групу країн-членів. Відтак, їх дані подекуди є умовно співставними. Водночас наявні і масштабні дослідження, представлені зокрема, даними Євробарометру, що відображають думку всіх мешканців Союзу, репрезентація яких у вибірці показує різноманітність поглядів і відмінності між різними суспільствами у ставленні до України і її потенційного членства в ЄС.

Загалом, якщо для українського суспільства актуалізація теми євроінтеграції відбулась на межі 90-х – 2000-х рр., то громадяни країн-членів об'єднання почали формувати чіткіше ставлення до України як потенційного учасника інтеграційних процесів дещо пізніше, у тому числі, під впливом подій Помаранчевої Революції, Революції Гідності та початку російсько-української війни. При розгляді теми не можемо нехтувати нещодавною схильністю великої частини громадян ЄС ототожнювати Україну з рф (у 2015 р. такі асоціації були найбільш властивими для мешканців Франції (28%) [1]). Згодом відбулось зменшення частки прихильників зазначеного ототожнення (у 2015 р. їх було 18%; у 2020 р. – 9,1%) і загалом кількість громадян ЄС, які асоціюють Україну із рф, з 2015 р. по 2022 р. зменшилась із 18,1% до 1% [1].

Згідно з дослідженням Інституту світової політики, у 2015 р. 31% респондентів були впевнені, що Україна має стати членом ЄС, «оскільки є європейською країною». Аргумент про приналежність України до Європи домінував у Польщі та Німеччині, водночас у Франції та Італії, за даними Центру «Нова Європа», невелика частка громадян сприймала Україну як частину Європи (21% у Франції та 24% в Італії), а громадяни Великобританії висловлювали своє ставлення до України як байдуже і 56% з них виступали проти членства України в ЄС. Проте вже у вересні 2020 р. рівень підтримки членства України в Євросоюзі був достатньо високим (в Італії 61,6%, у Польщі 49,6%, у Німеччині 47%, у Франції 34,6%). Наразі у свідомості європейців закріпилась асоціація України з воєнною агресією зі сторони рф (у 2020 р. про війну в Україні згадували 12% респондентів, натомість у січні 2022 року – понад 70% [2]).

В середньому по країнах, підтримка членства України в ЄС з 2015 р. по 2022 р. зросла із 55% до 70% [2]. За інформацією Євробарометру, понад 65% мешканців ЄС у квітні 2022 р. вважали, що Україна повинна присєднатись до Європейського Союзу. Подібні дані восени 2022 р. представив німецький Фонд Бертельсманна [3]. Водночас закономірно, що розподіл голосів на підтримку України залишається нерівномірним. У грудні 2023 р. найбільшу підтримку вступу України до Євросоюзу висловлювали Данія (50%) та Польща (47%), нижчі показники притаманні румунському та німецькому суспільствам (32% та 37%, відповідно). У Франції цю ідею підтримували 29%, в Австрії ж 52% висловлювались проти [4]. Вивчаючи загальні тенденції, Євробарометр наводить дані про те, що у 2023 р. понад 65% мешканців Євросоюзу, вважали, що ЄС має підтримувати шлях України до євроінтеграції та її інтеграцію до єдиного ринку [5]. У 2024 р. дослідницька компанія IPSOS, визначаючи ставлення громадян ЄС до можливості розширення за рахунок України, надала

інформацію про те, що у березні Україна залишалась найбільш прийнятним наступним кандидатом серед можливих з підтримкою кандидатури на членство на рівні 45% (проти 35%, вагались 20%). Розподіл за країнами був наступним: Фінляндія, Португалія та Іспанія 68%, Швеція 58%, Польща 56%, Данія 55%, Румунія 54%, Нідерланди 42%, Італія 41%, Бельгія та Німеччина 40%, Греція 38%, Австрія 34%, Франція 32%, Болгарія 31%, Чехія 29%, Словаччина 24% [6].

Інтерпретація даних опитувань при розгляді чинників формування ставлень дозволяє припускати, що суттєвою мірою на сучасному етапі вони формуються на підставі сприйняття російсько-української війни, дотичних до цього особливостей надання фінансової допомоги, підтримки мігрантів, а також, певною мірою, на підставі особистого досвіду взаємодії з шукачами тимчасового захисту.

Названі чинники, згідно з опитуванням громадськості, стосуються переважно оцінки економічних складнощів та безпекової ситуації. 45% опитаних припускають, що приєднання України матиме негативний вплив на безпеку ЄС, проте 25% вважають, що це посилить безпеку. Відсутність економічного зиску від членства України в Євросоюзі є ще одним мотивом для негативного ставлення. Проте, як і у випадку оцінювання наслідків для безпекової ситуації, 43% громадян Польщі та 37% громадян Румунії вважають потенційний вплив євроінтеграції України на економіку Європейського Союзу позитивним. Додатковими витратами занепокоєні 54% громадян Данії та 46% мешканців Австрії. Стосовно політичних наслідків приєднання України до ЄС, у Польщі і Данії їх оцінюють позитивно 43% і 35% громадян, відповідно. Дещо нижчі показники властиві для суспільств Франції та Румунії. Водночас австрійці (42%) та німці (32%) оцінюють потенційні політичні наслідки негативно [4].

Загалом противники євроінтеграції України наводять такі аргументи, як: недоцільність «розширення ЄС», необхідність доведення Україною «відданості європейським цінностям», корумпованість, олігархізація, бідність, яка становитиме «тягар для ЄС» [7]. Тут варто згадати, що за даними опитувань 2015 р., 9% європейців сприймали Україну як «бідну країну» [2]. Водночас попри стереотип про бідність, тоді ж першими трьома асоціаціями мешканців ЄС з Україною були такі: «Україна – це частина Європи», «Українці відстоюють європейські цінності, а тому їх слід захопити», і впевненість, що членство України «сприятиме економічному зростанню Євросоюзу» [7]. З наведених показників можемо помітити доволі суперечливі ставлення громадян країн-членів, коли економічний та ціннісний аспекти мають протилежні оцінки.

Суттєву роль у формуванні негативного ставлення відіграє недостатнє інформування та поширені у суспільствах стереотипи (що становлять невід'ємну складову політичної свідомості). Донедавна в уявленнях мешканців Західної Європи Україна мала сформований російською пропагандою імідж корумпованої держави зі слабкими демократичними інституціями. (Як приклад, можемо навести дані контент-аналізу польської преси попередніх років, де слово «корупція» часто асоціювалось з Україною [8]. Попри те, що 68% громадян Європейського Союзу вважають, що в корупція поширена в їхніх країнах [9]).

В межах даного розгляду не можемо ігнорувати роль ставлення до (тимчасових) мігрантів з України, в основі формування якого часто також є стереотипи, властиві для політичної свідомості того чи іншого суспільства, особистий досвід спілкування та політичні орієнтації мешканців країн ЄС. Зокрема, існують негативні стереотипи щодо мігрантів з України, пов'язані переважно з їх економічним та освітнім статусом, які проте жодним чином не підтверджено статистично [10]. Зумовленість стереотипного мислення недостатньою поінформованістю не викликає сумнівів і варто зазначити, що про недостатнє інформування,

зокрема, свідчать дані 2015 р., за якими про асоціацію України з Помаранчевою революцією згадало 3% респондентів у країнах ЄС, а про Революцію Гідності – лише 2% [2].

Також при розгляді чинників негативного ставлення не варто забувати про роль євроскептицизму (безвідносно до України), зокрема у ставленні до розширення Євросоюзу. Європейська рада з міжнародних відносин помітила протилежні тенденції в підтримці розширення зі сторони «старих» та «нових» країн-членів ЄС. Мешканці Австрії, Німеччини та Франції найбільш критично ставляться до прийняття нових членів (53%, 50% та 44%, відповідно). Натомість 51% респондентів у Румунії та 48% респондентів в Польщі вважають, що ЄС повинен прагнути до розширення [4].

Із початку повномасштабної фази російсько-української війни та з відповідним посиленням безпекової співпраці актуальними стали дослідження рівня підтримки суспільствами країн ЄС надання допомоги Україні. Промовистими є дані опитувань, проведених у січні 2022 р., за якими громадяни ЄС погоджувались з тезою про те, що «суспільство країн-лідерів Європейського Союзу в разі початку війни РФ проти України, сприйматиме це як атаку на діючий порядок безпеки на європейському континенті», про сприйняття захисту України як «складової безпеки всього європейського континенту» [1]. Загалом, за інформацією Європейської ради з міжнародних відносин, напередодні війни підтримка безпеки України суспільствами провідних членів ЄС становила від 44% до 49% [1]. Соціологи інтерпретують її показники як такі, які «репрезентують рівень сприйняття України, як дружньої країни з цінностями, які ідентичні європейським» [1].

За інформацією Євробарометру, представленою восени 2022 р., 74% громадян ЄС схвалювали надану Україні допомогу, проте помітними були суттєві регіональні розбіжності у відповідних настроях [11]. Опитування мешканців Німеччини, Франції, Нідерландів, Швеції, Іспанії, Італії, Польщі, Чехії, Угорщини і Греції, проведене у грудні 2022 р., показало, що 40% європейців виступали за подальшу підтримку України, «навіть якщо це обернеться для них негативними економічними і соціальними наслідками». Водночас 39% були «не готові надалі підтримувати Україну за будь-яку ціну» [12]. Найвищий рівень підтримки висловили громадяни Швеції (61%) В Іспанії безумовну підтримку українців висловили 46%, у Польщі та Нідерландах 45% висловились «за» і 34% «проти». В Італії, Німеччині і Франції підтримка становила 38-39% (проте з суттєвою часткою тих, хто не визначились). Найнижчий рівень показали в Чехії (30%, проте кількість тих, хто однозначно висловився проти, був найвищим показником серед зазначених країн і становив 54%), Угорщині і Греції (27%) [12].

При цьому експерти відзначають наявність прямого взаємозв'язку між рівнем підтримки України й рівнем освіти респондентів. 50% респондентів з високим рівнем освіти, попри всі ризики, підтримують Україну (проти 31%). Серед опитаних, які визначили свій рівень освіти як середній, голоси розділилися порівну (39% за і 39% проти). Серед опитаних з низьким рівнем освіти лише 32% підтримують Україну (46% проти підтримки). Значною є також кореляція підтримки з високим рівнем доходів. Цікавим є відзначене експертами співвідношення відповідей людей з низьким рівнем доходів: «серед бідних кількість готових підтримувати Україну більше (37%), ніж серед тих, хто має низький рівень освіти (32%), що свідчить про вагомість чинника освіти, коли певна частина менш забезпечених громадян з високим рівнем освіти підтримує Україну. У дослідженні також відзначено, що серед людей похилого віку рівень підтримки вищий (45%), ніж серед середньої вікової групи (37%) та молоді (37%) [12].

У 2023 р., за інформацією Євробарометру про підтримку заходів Євросоюзу, 86% загалом схвалювали надання гуманітарної допомоги людям, які постраждали від війни,

77% погоджувались приймати в ЄС шукачів притулку, 71% підтримували запровадження економічних санкцій проти росії, 65% виступали за фінансову та економічну підтримку України, а 57% вважали, що ЄС має закупляти та постачати військове обладнання для України, а також навчати українських солдатів [5].

У 2024 р. надання гуманітарної допомоги схвалюють близько 80% [13]. Водночас дані від серпня 2024 р. свідчать про зниження підтримки прийому українських біженців у Латвії, Польщі, Чехії, Словаччині [14]. Від 43% до 74% громадян ЄС підтримують збільшення постачання зброї та боєприпасів до України (хоч в окремих країнах переважає критичне ставлення до збільшення військової підтримки, зокрема, в Греції, Болгарії та Італії 53-63% виступає проти цієї ініціативи), про що свідчать дані дослідження, що проводилося на замовлення Європейської ради з міжнародних відносин у 15 країнах [15].

Можемо стверджувати, що загалом ставлення громадян країн-членів Європейського Союзу до надання допомоги Україні для протистояння російській агресії та ставлення до потенційного членства України в ЄС, визначається економічними наслідками відповідних дій, політичними орієнтаціями (сприйнятливостю до певної політичної риторики), уявленнями про Україну та українців (позитивними, зокрема про спільні цінності, або негативними про корумпованість та слабкі демократичні інститути), особистим досвідом взаємодії (зокрема, з українськими мігрантами), а також має пряму залежність від рівня освіти та доходів респондентів.

Отже, оцінюючи взаємне сприйняття українського суспільства та громадян країн-членів Європейського Союзу загалом позитивно, варто відзначити, що позначку у 50% підтримка зі сторони України перетнула приблизно у період Помаранчевої революції, а ставлення ЄС до інтеграції України, виражене у підтримці 45-50% на рівні Союзу, досі варто оцінювати з врахуванням суттєвих відмінностей між країнами-членами, де підтримка варіюється від 25% до 68%.

Узагальнюючи, можемо виокремити так звані «зовнішні» та «внутрішні» чинники формування ставлення громадян країн ЄС до України. «Зовнішні» насамперед пов'язані зі сприйняттям подій, які відбуваються в Україні (оцінкою простестних акцій, обізнаністю про демократичні трансформації та євроінтеграційні прагнення українців, уявленнями про економічний розвиток та культурні особливості). «Внутрішні» чинники стосуються особистого досвіду взаємодії, оцінки економічних наслідків сучасної міграції з України, а також особливостей політичної свідомості, політичних орієнтацій та ставлення до розширення Європейського Союзу. Водночас розгляд взаємного сприйняття зі сторони громадськості в Україні та країнах ЄС показує недостатню поінформованість суспільств і доводить актуальність розширення арсеналу засобів для подолання інформаційних перешкод і негативних стереотипів.

Безперечно, показники взаємної підтримки та прагнення до інтеграції суспільств будуть коливатись, але за значних розбіжностей інтеграція і подальші політичні трансформації потенційно є доволі складними. Відтак, у процесі набуття членства України в ЄС необхідною є і інформаційна кампанія в Україні, яка сприятиме обізнаності на передумовах та наслідках євроінтеграції, і інформування громадян ЄС про Україну та українське суспільство, зокрема з метою подолання статистично не підтверджених стереотипів. Тут варто відзначити роль культурної і цифрової дипломатії, успішне проведення реформ в Україні, зокрема передбачених Рекомендаціями Європейської Комісії. Також необхідно посилити присутність України у міжнародному інформаційному просторі та налагодити ефективну взаємодію з українською діаспорою, яка активізувала свою діяльність після початку повномасштабної війни та потенційно може стати потужним актором у комунікації України з Європейським Союзом.

Список використаної літератури

1. Білявський М. Зміна ставлення європейських держав до України. / Разумков Центр. 05 квітня 2022. URL: razumkov.org.ua/statti/zmina-stavlennia-ievropeiskykh-derzhav-do-ukrainy
2. Панченко Ю. Україна очима європейців: стереотипи та несподівані оцінки. *Європейська правда*. 24.06.2015. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2015/06/24/7035179/>
3. Калініченко О. Європа не втомилася. *LB.ua* («Лівий Берег»). 25 січня 2023. URL: lb.ua/world/2023/01/25/543698_ievropa_ymomilasya.html
4. Європейці відкриті до вступу України в ЄС більше, ніж до інших країн. / Світовий Конгрес українців. 13.12.2023. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/evropejzi-vidkryti-do-vstupu-ukrayiny-v-yes-bilshe-nizh-do-inshykh-krayin/>
5. Більшість європейців підтримують допомогу Україні та санкції проти рф. Опитування. / Укрінформ. 12.09.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3759909-bilsist-evropejziv-pidtrimuyut-dopomogu-ukraini-ta-sankcii-proti-rf.html>
6. Найбільше фіни, найменше угорці: як європейці підтримують вступ України в ЄС. / Infopost. 5 квітня 2024. URL: <https://infopost.media/ne-vtomylis-vid-ukrayiny-45-evropejziv-pidtrimuyut-perspektivu-vstupu-ukrayiny-v-yes/>
7. Що думають європейці про Україну? (Дослідження). Київ, 2015. URL: <https://glavcom.ua/media/o-00304540-a-00030274.pdf>
8. Павлюх М. Стереотипи й образи України та українця у сучасній польській журналістиці. *Вісник Львівського Університету. Серія журналістика*. 2007. Вип. 30. С. 253–261.
9. Понад дві третини громадян ЄС вважають, що в їхній країні процвітає корупція – опитування. / Слово і Діло. 25 липня 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/07/25/novyna/suspilstvo/dvi-tretyny-hromadyan-yes-vvazhayut-yixnij-krayini-proczvitaye-korupczia-opytuvannya>
10. Зимнін А. 5 найпоширеніших стереотипів про українців у Європі – і пояснення, чому це неправда. *Європейська правда*, 2021. URL: <https://www.euointegration.com.ua/project/2021/workineu/article11.html>
11. Special Eurobarometer 98.1 | EB042EP. Full Results PARLEMETER 2022 (98.1 | EB042) Autumn 2022. / European Parliament. URL: www.politico.eu/wp-content/uploads/2023/01/12/EP_Autumn_2022_EB042EP_presentation_en.pdf
12. Тейзе Є. Дослідження: у яких країнах ЄС (не) підтримують Україну. / Deutsche Welle. 5 грудня 2022 р. URL: <https://www.dw.com/uk/doslidzenna-u-akih-krainah-es-ne-pidtrimuyut-ukrainu/a-63991915>
13. 60% європейців підтримують постачання зброї для України, – кореспондент Укрінформу з Брюсселю Шкурко. / Еспресо. 6 червня, 2024. URL: <https://espresso.tv/viynez-rosiyeyu-60-evropeytsiv-pidtrimuyut-postachannya-zbroi-dlya-ukraini-korespondent-ukrinformu-z-bryusselyu-shkurko>
14. Як змінилося ставлення європейців до біженців з України. / Слово і Діло. 7 серпня 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/08/07/infografika/suspilstvo/yak-zminylosyastavlennya-ievropejziv-bizhenciv-ukrayiny>
15. Андаліцька І. Як європейці ставляться до збільшення військової підтримки України: дані опитування. / УНІАН. Інформаційне агенство. 03.07.24. URL: <https://www.unian.ua/world/yak-ievropeytsi-stavlyatsya-do-zbilshennya-viyskovoji-pidtrimki-ukrajini-dani-opituvannya-12685512.html>

PUBLIC PERCEPTION OF UKRAINE IN THE EUROPEAN UNION**Marharyta Chabanna***National University of "Kyiv-Mohyla Academy",**Political Science Department**Skovoroda str., 2, 04070, Kyiv, Ukraine*

The article examines the trends and factors of shaping public attitude in the European Union to Ukraine's European integration, as well as support for the provision of economic and military aid during the Russian-Ukrainian war. Arising initial interest to the issue of bilateral cooperation and prospective membership of Ukraine in the EU is considered with an emphasis on the role of Revolution of Dignity and the full-scale Russian invasion. The article presents and analyzes data from generalized European polls and public opinion polls in EU member states. So, when interpreting general trends, the need to take into account variability of indicators in member countries is quite significant. Systematizing presented data, the author studies factors influencing the public attitude towards Ukraine and Ukrainians. So, there are examined those factors which contribute to the commitment to Ukraine, and also those factors which form negative perceptions. Accordingly, trends in changing attitudes toward Ukraine's prospective membership in the EU as well as trends in changing attitudes toward providing military, economic, and humanitarian aid from 2022 are explained. It is shown that public support for Ukraine is formed around the recognition of shared values. For investigating factors related to political orientations, estimation of economic consequences, personal experience of intercultural communication, the author stresses on a certain stereotyped perception and insufficient awareness of Ukraine. For instance, the role of stereotypes of poor economy and fragile democracy is mentioned. Subsequently, the author emphasizes that shaping positive image of Ukraine needs not only institutional changes and the implementation of reforms in accordance with the Recommendations of the European Commission, but also an effective information policy.

Key words: European Union, Ukraine's European integration, public perception, political awareness, democratization, corruption, migration, full-scale war in Ukraine.